

ВЛИЯНИЕ НА ЕСТЕТИЧЕСКАТА ФУНКЦИЯ НА ФИЗИЧЕСКАТА СРЕДА ВЪРХУ ВРЪЗКАТА „РЪКОВОДИТЕЛ – ПОДЧИНЕН“

INFLUENCE OF THE AESTHETIC FUNCTION OF THE PHYSICAL ENVIRONMENT ON THE RELATION “SUPERVISOR – SUBORDINATE”

Иван Стоянов

Ivan Stoyanov

Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“
„St. Cyril and St. Methodius“ University of Veliko Turnovo

Abstract: Aesthetics in the workplace is a prerequisite for increasing the tone and comfort of employees.

The physical environment is integral to the organization. It, in this role, performs three main functions. Aesthetic function is sometimes underestimated in the management of the physical environment. The reason is that the efficiency of the employee in his work engagement does not directly affect the productivity. The aesthetic side, however, is related to the fullness of the “leader-subordinate” relationship, to the emergence of positive negative relationships. This feature is of interest in the management of social phenomena, in particular interpersonal relationships.

This function of the physical environment has the potential to cause preconditions of a negative or positive nature for the organizational climate. The management of the modern organization presupposes active and expedient management and organization over aesthetics and symbolism. This managerial activity must meet a set of conditions, including compliance with the pursuit of organizational development and sustainability, the creation of intangible assets and a favorable atmosphere in the organization.

Aesthetic function carries hidden forces of influence. This is regardless of the position, right and status of the persons, in relation to the right or use of elements of the function in question.

Keywords: influence, relation, function

JEL: M 10

Въведение

Организационната структура, в пространствен аспект, е обхваната от съвместно действие на среди и натиск. Материалното измерение се свързва с физическата среда. Нейната неразделност от социалната екосистема я прави важен фактор в управленския процес и технология.

Мениджърската теория и практика извеждат три основни функции на материалната страна на предприятието. Постоянна величина в ежедневните задължения на мениджърския състав е управление, контрол и регулиране на физическите форми. Изниква въпросът: „Коя от функциите на физическата среда е приоритетна?“, „Как отделните функции влияят на връзката „ръководител – подчинен“?“.

Значимостта на естетическата функция за развитието на организацията е обект на настоящото изследване. Предметът включва влиянието на естетическата функция във връзката „ръководител – подчинен“.

Целта е да се потвърди важността на естетическата функция на физическата среда за ефективното структуриране на взаимоотношенията и взаимодействията по веригата ръководител – подчинен.

Задачите се свеждат до:

- Теоретично описание на естетическа функция – същност и предназначение.
 - Релация с връзката „ръководител – подчинен“.
 - Възможности и опасности за взаимодействието между ръководители служител на база действието на естетическата функция и формите, които я съставляват.
 - Сравнение на различните проявления на естетическата функция в бизнес организацията.
- За основа на разработката се използва научният труд на К. D. Elsbach и М. G. Pratt, *The Physical Environment in Organization*.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Предприятието е съставено от фундаменти и компоненти със значение за постигане на цели, стабилност и устойчивост. Взаимното им действие създава организационните среди. Средите са налични още в етап институционализация и локализация на стопанската единица.

Открояват се три водещи среди – екосистемна, социална и физическа. Те се развиват и функционират в единство, съвместност и взаимно въздействие. Всяка от съвкупностите се отличава с присъщо за нея предназначение и специфични свойства.

Физическата среда е неразривно свързана със строежа на всяка бизнес организация. Оказва влияние върху базови процеси – производителност, ефективност на работната дейност; здравословни и безопасни условия на труд; социална конструкция на подразделения и цялото.

Физическата организационна съвкупност съществува под постоянно напрежение с различни интервали. То рефлектира върху социалната среда и междуличностните отношения. Напрегнатостта е константна величина в устройството на материалния градеж на предприятието. Натисковите форми се ситuirат във физическата парадигма на организацията, т.е. създават съвкупност от паралелно, последователно, противоположно насочен натиск.

Не се изключва опция за инертна физическа организационна среда, респективно функции. „Съществуващите външни и вътрешни условия се определят като приемливи и се правят минимални изменения за приспособяване към тях“ (Minchev, 2014, pp. 10).

Напрежението се прокарва от един или няколко елемента с материален диспозитив. Образуват се два опорни центъра за излъчване на напрежение – индивидуален и колективен.

Табл. 1. Центрове за излъчване на напрежение

Форма	Произход	Проявление	Ефект
Индивидуална	Произход един център	Процес Актив Вещ Състояние	Нисък към среден
Колективна	Произход два или повече центъра	Процес Актив Вещ Състояние	Среден към висок

Индивидуален център – с произход един център, който може да бъде изразен в процес, актив, състояние. Ефектът се оценява в ниски към средни нива.

Колективен център – с произход два или повече центъра, които действат едновременно и комбинирано (в субординация, в своден ред). Ефектът се оценява в средни към високи нива.

Според изследване на К. Елсбах и М. Прат, напреженията се разделят в три основни групи: интерфункционални, междуформени и вътрешни. Напрежението, от своя страна, е генератор на

основните функции на физическата страна. Функциите се реализират от елементи на физическото обкръжение като: предмети, артефакти, маркери. Основните функции са: символична, инструментална и естетическа. Елемент от физическата среда обслужва едновременно повече от една дейтелност. Макар и в редки изключения, има вариант за обслужване само на една функция от артефакт.

Едновременната функционална принадлежност на физически елемент не гарантира отсъствие на конфликт, т.е. между мултифункционалността предполага към встъпване в конфронтация (функциите на предмет се изправят в противоречие). Една функция е възможно да противоречи на друга, едни предмет може да съчетава две в синхрон, но те да са в конфликт с третата.

Превес в противоречията е по направлението естетическа – инструментална функция на предмет, артефакт, маркер. Не по-малко важно е противоречието, възникващо в самата форма. Встъпва се в противопоставяне, с източник една функция. Една функция на предмет се конфронтира с другите/другата. Вътрешното напрежение е естествено присъщо за символичната функция. Естетическата носи този потенциал във форми, които имат двойно предназначение. Както бе споменато се противопоставя предимно на инструменталната. Друг случай е когато естетическата прави пренос на отрицателни афекти, усещания и чувства на социално ниво в културната организационна структура, на личностна и групова основа, т.е. проявленията на функцията влизат в противоречие.

Проблемите с произход функционално напрежение се отразяват върху строежа, активността и устойчивостта на структурната единица. Интерфункционалното напрежение (противопоставяне на функции, присъщи едновременно на един предмет) е предпоставка за натиск с неблагоприятен ефект върху преки и косвени ползватели. Непосредствено засегнатите страни са служители, експлоатиращи, употребяващи или в досег с предмет, докато опосредствените са ръководители, от които зависи поддръжка, ремонт, придобиване на конкретния материален компонент.

„Един от начините за справяне с интерфункционалното напрежение е организационната сегрегация на физическите предмети и изпълнение на различните функции по различен начин в различните части на организацията (т.е. пространствена сегрегация“ (Elsbach, K. D. & Pratt, M. G. 2007, pp. 182).

Всяка функция притежава способността да реализира разнообразни, разнородни форми, приемани от физическата среда и относими към социалните преживявания и концентрации, на мезо, еко и мисро ниво. „Например естетическите функции могат да включват различни сетивни преживявания като общо настроение и възбуда, както и слухова, обонятелна, тактилна и зрителна симулация. Инструменталните функции включват ефекти върху производителността, моделите на комуникация и отношенията към работата, като удовлетвореност. И накрая, има и функционални подразделения в рамките на символичното царство, включително израз на култура, идентичност, авторитет, имидж и репутация на марката и легитимността“ (Pratt, M.G. & Rafaeli, A. 2006, pp. 279–288).

„Вътрешната среда на организацията е изградена от различни, взаимосвързани елементи, между които съществуват връзки и взаимозависимости... Тези елементи са обект на различни управленски въздействия“ (Pencheva, Iv. 2007, pp. 146). „Важно изискване за ефективното функциониране на организацията е нейните елементи да се намират в състояние хомеостазис“ (Penchev, P. & Pencheva, Iv. 2002, pp. 48).

Физическата среда е константа в строежа на организацията. Нейното присъствие е съпътствано от задължителност, поради:

- технологичен цикъл, който трябва да се осъществи;
- безопасни условия на труд;
- оптимизация на производствения процес и ръст в ефективността.

Физическата среда участва в състава на организационната среда. За целта изпълнява трите посочени основни функции. Те, от своя страна, са резултат от напрежения. Всяка функция се проявява, придобива изражение чрез разнообразни форми. Формите рефлектират върху отделни организационни елементи, връзки между тях и мезо/еко системната атмосфера.

Естетическата функция не се свързва пряко с основната трудова дейност, не влияе директно върху производителността на служителите. Преназначението ѝ е да подобри комфорта и удовлетвореността от обитанието на работните зони.

Естетиката е относима към създаване на странично, допълнително напрежение. Пасивността по отношение основната работна дейност изтласка фокуса на управленската внимание от нея. Въпреки това тя е акумулатор на сили и импулси в сензитивен и ментален аспект, в социално направление на организационните копули.

Естетическата функция се свързва с изисквания за красиво, хармонично оформление на работните пространства, зони за почивка и отдиш, помощни и странични помещения, фасади. Естетиката в организацията се отнася до интериорно и екстериорно изпълнение, в закупуване и придобиване на артефакти и маркери, идентифициращи предмети и символи за съвместно ползване. Прякото действие на естетическата функция е над сетивата на индивида, неговите чувства и усещания. Засягането на психологически сегмент на личността води до разнородна палитра от реакции. Причината се корени във възприятието на обкръжение, носещо естетически белег и сензитивен нюанс. Всеки компонент, отразяващ се върху физически и психически преживявания, е част от естетическата конюнктурата. Наборът от въздействия, по които се установява принадлежност към хармонията и дизайна в организацията, се идентифицира посредством когнитивен и ментален ракурс.

➤ Менталната сфера покрива симулации като – слух, обоняние, тактилна и звукова чувствителност и усещане.

➤ Когнитивната сфера обхваща – настроения, възбуда, емоции и чувства.

Действието на ракурсите е съвместно, не автономно, както би се дефинирало при отсъствие на анализ за причинно-следственост, за корелация във времевите линии и констелация. Общото съчетаване е предпоставка за по-висока сила на деятелност.

Влиянията на дизайна в двете направления намират точка на обединение в личността, груповите обединения (формални/неформални). Посоката на коопериране се извъжда във Фигура 1 Контаминация на ракурси на действие на естетическите форми. Проследява се логическата зависимост и развитие на въздействие чрез два процеса, като възприемане и осмисляне. Случващото се в отделния служител впоследствие придобива определени размери, изразени в действия, думи и поведение.

Фиг. 1. Контаминация на ракурси на действие на естетическите форми

Реакцията е критична точка, на чиято основа се разгръщат последващи събития. „Противодействието“ е насочено към първоизточника, към моментно ситуиране на физически компоненти. Въздействието на естетическата функция се пречупва през индивида и групата. В центъра на тези събития стои светоусещането и културните норми към пряк/косвен обект. Отговорът към формите на естетическата функция се пренасят на три основни нива: индивидуално, групово, йерархично.

Ефектите на ментално ниво са най-силно изразени във връзката „ръководител – подчинен“. Не е редно да се подценява и значението на когнитивното ниво. Крайният резултат е комбинация между двата ракурса. Основен техен изразител се явява последицата – „приемане – емоция – мисъл – действие/реакция“.

Копулата „мениджър – служител“ е податлива на давления, произтичащи от естетическата функция, чрез нейните форми и проявления. Съответното влияние се измерва в три величини: положителност; неутралност; отрицателност. Постулат е, че естетиката от физическата среда въздейства по някакъв начин на връзката „ръководител – подчинен“. Основополагаща е субект-обектната обвързаност при формиране на оценки, мнения и възгледи за красота, хармония в елементи на физическото обкръжение. Служителят свързва съществуването на форми от естетически вид, материализирани от артикули, с мениджърска активност и управленски решения. Влиянието на естетиката води до нарушаване на статиката във връзките по йерархичен принцип и/или динамизиране в някаква посока.

Прогресът и регресът във връзката, в частта красиво – хармонично оформление, редица пъти е с натрупване. Отклоненията са част от практиката, но при непредвидени, резки, форсмажорни обстоятелства.

Например вследствие на корозия пада част от покритие на стена/таван. Щетата заема голяма площ от повърхността на конструктивния елемент. Влиза се в режим на неотложен ремонт, защото има: опасност от последващо падане; риск от физическо нараняване; нарушаване на визията на работното пространство. Индикаторите за възникване на механична повреда не са взети предвид на по-ранен етап. Внезапността на настъпване генерира спешност.

При подобна ситуация целостта на връзката „ръководител – подчинен“ се модифицира. Потенциалният развой не е едностранен. Вариациите, в обобщен ред, са:

- спад на увереността в мениджърските компетенции – подчинените възприемат като недалновидни ръководителите си, като у тях се установява промяна, съмнение в: опит, преценка и способност за адекватна оценка за средата;

- спокойствие и сигурност – ръководството демонстрира грижи за служителите, за повереното му имущество;

- недоволство – от забавяне, от случилото се, като най-често се обвинява ръководството за положението. Източник на състоянието е съвкупност от емоции и чувства, включително гняв, притеснение, страх.

Импулсивността също представя натрупвания във времето на мнения, сензитивност и възгледи. Непредвиденото стечение на обстоятелствата възпламенява насъбрало се напрежение във връзката. Естетическите форми търпят конкретно влияние от външния вид на реализирания ремонт. Ниското качество напъга допълнително връзката, защото възникват негативни емоционално-чувствени импулси в личността. Поставяне на „кръпки“, без привеждане в съответствие с голямата площ, предизвиква отрицателност, свързана с недовършеност, безотговорност и немарливост. Служителят затвърждава дефицита в доверието, убеждава се в неадекватно планиране и работа на ръководителя. Връзката търпи неблагоприятно развитие – служителите губят увереност в способностите и компетенциите на мениджърите, създава се виждане за недовършеност на работните задължения.

Друг вариант е ремонт, но поправения участък не отговаря по някакъв белег на другите елементи от материалното пространство (стая, офис, коридор, санитарен възел). Ефектът е по-слаб в носената отрицателност, но оставя отпечатък върху менталното състояние на служителите, в сферата на отношение към ръководството. Работникът е с впечатление за подценяване на значимостта, за недооценяване на естетичното.

Двата случая са разрушителни в някаква степен за целостта и ефективността на копулата „ръководител – подчинен“. Основното въздействие на естетическата функция е през човешките сетива. Дадена форма въздейства върху основно сетиво, допълнително и над останалите. При една форма на проявление акцент е очи, при други фокусът е в слух, допир, мирис. Сензитивността с естетически привкус се отразява над връзките в организацията. Усещанията се придружават от емоции и чувства, преекспонират се в мисъл – действие – поведение.

Връзката, в сегмент естетично, се основава на минимални изисквания и очаквания – от ръководител към подчинен и от подчинен към ръководител, проектиращи бъдещи измерения. Естетическите форми и показатели се употребяват за подобряване на работната среда, намаляване

на нивата на стрес и повишаване на личен и групов комфорт. Социално-културните традиции и тенденции се използват за основа в проектиране на естетическата физическа обстановка, формира се мениджърска нагласа за интериорно оформление и приемане/неприемане на дизайнерски решения от „ползвателите“. Генерират се три вида естетически показатели, с пряка релеванция във взаимоотношенията служител – ръководител: първостепенни показатели, изоставащи показатели и случайно възникнали показатели.

Показателите измерват влиянието на решения и действия по повод естетическото оформление на работни зони и пространства между сраните, участващи в процеса – създател (генератор) и получател (ползвател). Величините измерват претеглената средна стойност на показателите и създаващите се процеси/състояния. Средният сбор от процес – състояние за определено време задава стойността на индикативните показатели. Нивата дефинират ефект от естетическата функция на физическата среда по оста „ръководител – подчинен“.

Исходната позиция е: влиянието и резултатите се ограничават до участие и намеса на ръководния състав в екстериорно, интериорно форматиране на работните пространства, използвани от изпълнителите, но не и пряко от възложителите. Постановката се придържа към хипотезата за:

- Мениджър/мениджъри предприемат мерки по поддържане, реновиране на общи помещения и трудови пространства с естетически акцент.

- Ръководителят прави промени в състава на физическата среда (без оръдия на труд), за да се облагороди атмосферата, например нови предмети за украса, премахване на артефакти и атрибути.

- Съвместни действия на участниците в управленската йерархична стълбица по подобряване на работна среда, с ефективно прилагане на естетическата функция.

Релацията между изследваната връзка и естетическата функция се изразява в последиците на регрес/прогрес в развитието. Неутралитетът свидетелства за относителна статика на влиянието на естетичното с произход физическата среда. Приема се, че няма резки трансформации в елементи, конфигурация от компоненти.

Водещо значение имат негативния и позитивния развои. Всяко изменение във физическата среда, притежаващо естетическо свойство, се отразява върху преки и косвени организационни показатели. Силата на натиск върху засегнатите страни се определя до известна степен от нивата на възприемане, включително човешка чувствителност, асоциативен и социален опит.

Напр. мениджърският екип решава да направи освежаване на работно или друг вид помещение, състоящо се в боядисване на стени. Решението за цвета е зелен (с мастилен нюанс). Презумпцията е позитивното въздействие върху минимализиране на натовареността и удовлетворяване на необходимостта от отмора.

Естествената реакция на служителя е позитивна – отчита се грижа за тях, поддържане на материалните активи, инвестиране в здравето на персонала и условия на труд. Служителите, идващи от размирни зони, където има военни действия, ще имат противоположна реакция. Асоциацията им е с цветовете на военната бойна техника и разрушенията, причинени от конфликт. Следователно цветът на една стена/стени подбужда разнопосочни асоциации, чувства и емоции. Подобно е положението и с белия цвят: едни хора го свързват с чистотата, докато други с лечебни заведения.

Придържайки се към тезата за първично влияние чрез сетива, от когнитивния прием на естетичното до менталното придобиване на импулси се преминава през различни състояния. Финалният резултат се отразява във връзката „ръководител – подчинен“.

Размахът на вариации на реакция е голям. Позициите от крайно негативно до крайно позитивно са множество на брой. Всяка точка описва моментно състояние. Динамиката в развоия на емоционално-чувственото по повод естетическата функция, оставя траен отпечатък и е носител на потенциал за движение по оста „плюс – минус“. Ефектите в различни времеви и материално-социални рамки са различни. Водеща причина за това е участието на различни страни в йерархичната верига. Самото усещане и възприемане на красиво и хармонични е различно за отделната личност. Нееднаквостта на човек е в основата, но не бива да се подценява личният опит и социално-културните параметри, нехомогенността в очаквания и разбираня.

Таблица 2 представя потенциалните ефекти и изменения в копулата „ръководител – подчинен“ при позоваване на сетива.

Табл. 1. Ефекти на влияние от естетическата функция

Сетиво	Проявление във физическата среда	Влияние във връзката Ръководител-подчинен	Потенциал за предизвикване на промени (по Z скала 1–10)
Слух	Музика за релакс	Позитивно, когато успокоява и намалява напрежение	От 1 до 2,5
		Негативно, когато приспива, създава неприятни впечатления	От – 2,5 до – 1
	Звукови сигнали	Позитивно – забавление и шеги	1
		Негативно – стрес, уплаха	От – 5 до – 1
	Музика от радио, телевизия	Позитивно – създава приятно усещане	1
		Негативно – повторение и раздразнение за едни и същи канали	От – 2,5 до – 1
Зрение	Цвят на стени	Позитивно – усещане за красота и уют	От 2,5 до 7,5
		Негативно – неприятни спомени и асоциации	От – 5 до – 1
	Картини	Позитивно – приятни емоции	От 2,5 до 7,5
		Негативно – обида, чувство за дискриминация и негативно отношение към личността	От – 7,5 до – 2,5
	Артефакти за украса, вкл. естествени растения	Позитивно – приятни емоции	От 2,5 до 7,5
		Негативно – обида, чувство за дискриминация и негативно отношение към личността	От – 7,5 до – 2,5
Мирис	Ароматизатори, артефакти за обогатяване на въздуха	Позитивно – харесване на аромат	От 2,5 до 7,5
		Негативно – неприятен мирис, алергична реакция и др.	От – 7,5 до – 2,5
Допир/тактиленост	Места за сядане за отдих	Позитивно – приятно усещане	От 1 до 2,5
		Негативно – неприятност от чувство на допир, раздразнение и др.	От – 2,5 до – 1

За всяка благоприятност или неблагоприятност служителът прави препратка към ръководството, т.е. чувствата и емоциите се свързват с мениджъра, които според подчинения носи отговорности за състоянието. Следователно всяка реакция по повод форма и проява на естетическата функция се отнася до ръководител.

Заклучение

Естетиката на работното място притежава дуално съдържание на проявленията си, разглеждана в контекста на свързаност между ръководител и подчинен. Промените във формите и проявленията на естетичната функция на физическата среда са причина за съответна реакция.

Невъзможността за пряко въздействие над физическото от страна на служителите, го прави източник на центробежност в разглежданата копула и внедрява субект-обектното начало между мениджър и служител. Потенциалът на естетическата функция се разгръща в положително или отрицателно направление. Ключова роля в това играят социо-културните фактори и индивидуалните поведенчески особености.

Възможностите и заплахите от красивото, хармоничното, извеждат на преден план процеса по управление на физическата среда. Те са доказателство, чрез оказваното влияние, за важността на посочения мениджмънт.

REFERENCES

1. **Minchev, N. 2014.** *Planning and Forecasting*, VUARR, Sofia. (in Bulgarian).
2. **Elsbach, K. D. & Pratt, M. G. 2007.** *The Academy of Management Annals*, 4. *The Physical Environment in Organization*, Research Gate / pdf version/, < https://www.researchgate.net/publication/232990074_4The_Physical_Environment_in_Organizations >.
3. **Pratt, M.G. & Rafaeli, A. 2006.** *Artifacts in organizations: Understanding our objective reality*, LEAP, NY. (in USA).
4. **Pencheva, Iv. 2007.** *Organizational behavior*, Abagar, V. Tarnovo. (in Bulgarian).
5. **Penchev, P. & Pencheva, Iv. 2002.** *Basics of Management*, Abagar, V. Tarnovo. (in Bulgarian).

За контакти:

Иван Стоянов, главен асистент, доктор
Служебен адрес: гр. Велико Търново, 5000, ул. „Арх. Г. Козаров“ № 1
Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“
Стопански факултет, Катедра „Стопанско управление“
Ел. поща: i.stoyanov@ts.uni-vt.bg
